

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİNDE KAMU TRANSFER HARCAMALARININ VE VERGİLERİN ETKİNLİK ANALİZİ

Sami TABAN¹

ÖZET

Gelir dağılımında adaletin sağlanması sosyal devletin en önemli görevleri arasındadır. Devlet bu görevini maliye politikasının iki önemli aracı olan vergiler ve transfer harcamaları yoluyla gerçekleştirmektedir. Çalışmada, Türkiye’de 1999-2023 döneminde, vergilerin ve kamu cari transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelenmiştir. Tahmin sonuçları göre, uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin Gini katsayısını anlamlı bir şekilde pozitif olarak etkilediği görülmüşken, cari transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Kısa dönem tahmin sonuçları da uzun dönem tahmin sonuçlarına paralellik göstermiştir. Modelin uzun dönem tahmin sonuçlarına göre dolaylı vergilerdeki %1’lik bir artış Gini katsayısını %0.14 oranında, dolaysız vergilerdeki %1’lik bir artış ise Gini katsayısını %0.47 oranında artırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler, Transfer Harcamaları

EFFECTIVENESS ANALYSIS OF PUBLIC TRANSFER EXPENDITURES AND TAXES IN IMPROVING INCOME DISTRIBUTION IN TÜRKİYE

ABSTRACT

Ensuring justice in income distribution is among the most important duties of the social state. The state carries out this duty through taxes and transfer expenditures, which are two important instruments of fiscal policy. In the study, the effect of taxes and public current transfer expenditures on income distribution in Türkiye in the period 1999-2023 was examined with the ARDL bounds test approach. According to the estimation results, it was seen that indirect and direct taxes significantly positively affected the Gini coefficient in the long term, while it was determined that current transfer expenditures did not have a statistically significant effect on income distribution. The short-term estimation results were also parallel to the long-term estimation results. According to the long-term estimation results of the model, it was determined that a 1% increase in indirect taxes increased the Gini coefficient by 0,14%, and a 1% increase in direct taxes increased the Gini coefficient by 0,47%.

Keywords: Income Distribution, Indirect Taxes, Direct Taxes, Transfer Expenditures

¹ Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü (Emekli), staban68@gmail.com.tr, ORCID: 0009-0008-4595-0436.

GİRİŞ

Gelir dağılımında adaletin sağlanması sosyal devletin en önemli görevleri arasındadır. Günümüzde gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de çözmesi gereken bir problemidir. Yaşanan gelir eşitsizliği problemini çözmek adına devletler bazen gelir bazen de harcama politikalarına başvururlar. Gelir politikası araçları genellikle dolaylı ve dolaysız olarak tanımladığımız vergilerden oluşmaktadır. Gelir dağılımının harcamalar kısmını ise daha çok transfer harcamaları oluşturur. Transfer harcamaları içerisinde yer alan sosyal transferler gelir dağılımının iyileştirilmesine önemli katkı sağlayan harcamalardır.

Türkiye, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi gelir dağılımı konusunda problem yaşayan ülkelerden birisidir. Gelir dağılımındaki bu bozukluğu Gini katsayı² değerlerine bakarak yorumlayabiliriz. Örneğin, 2001 ekonomik kriz yılını takip eden 2002 yılında 0.440 Gini katsayı değeri ile gelir dağılımında eşitsizliğin en fazla yaşandığı bir yıl olmuştur. Kriz sonrası siyasi istikrarın sağlanması ile birlikte uygulanan başarılı ekonomi politikalarının bir sonucu olarak Gini katsayı değeri 2005 yılında 0.380'e kadar gerilemiştir. Dolayısıyla 2005 yılı gelir dağılımında önemli bir iyileşmenin olduğu yıl olarak göze çarpmıştır. Ancak sonraki yıllarda Gini katsayısındaki yükselme ile gelir eşitsizliğinin tekrar yükseldiğine ve günümüze kadar gelen süreçte gelir dağılımı konusunda iyi bir gelişme sağlanamadığı görülmektedir.

Gini katsayısı dışında gelir dağılımının adil olup olmadığını ölçmenin bir diğer yolu da kişisel gelir dağılımına bakmaktır. Bu çerçevede 2024 yılı verilerine göre, Türkiye'de en az gelire sahip yüzde 20'lik grubun milli gelirden aldığı pay yaklaşık %6 civarında iken, en yüksek gelir dilimine sahip yüzde 20'nin aldığı pay ise yaklaşık %48'dir (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>, 30.01.2025). Bu rakamlara göre en düşük gelirli gruplarla en yüksek gelire sahip olanlar arasındaki gelir farklılığı 8 kattır. Aradaki farkın yüksek olması bize gelir dağılımının adil dağıtılmadığını gösterir.

Bu çalışmada, Türkiye'de maliye politikasının araçlarından olan vergilerin ve cari transfer harcamalarının gelir dağılımını iyileştirilmesine ne derecede katkı sağlayıp sağlamadığı sorusuna cevap aranmaktadır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde maliye politikası araçları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki Türkiye verileri çerçevesinde teorik olarak incelenmiştir. İkinci bölümde konu ile ilgili yapılan ampirik literatüre yer verildikten sonra çalışmanın üçüncü

² 0 ile 1 arasında bir değer olup, katsayı değerinin sıfıra yaklaşması gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaşması ise gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir.

bölümünde 1999-2023 yıllarını kapsayan dönemde maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ARDL sınır testi yaklaşımıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışma sonuçlarına ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

MALİYE POLİTİKASI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

Gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmak amacıyla devletin çeşitli politikalar ürettiğine tanık olmaktadır. Bu politikalar arasında ücret, fiyat, gelirler, servet, eğitim ve maliye politikaları sıralanabilir. Devlet özellikle gelir dağılımındaki dengesizliği düzeltmeye yönelik maliye politikası araçlarını kullanmakta ve bu araçlar içerisinde yer alan vergiler ve kamu harcamaları gelir dağılımının iyileştirilmesinde en etkin araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Teyyare ve Sayaner, 2018: 311).

Bu çerçevede bu kısımda konumuz itibarıyla Türkiye’de vergilerin ve transfer harcamalarının gelir dağılımı ile olan muhtemel ilişkileri açıklanmaktadır.

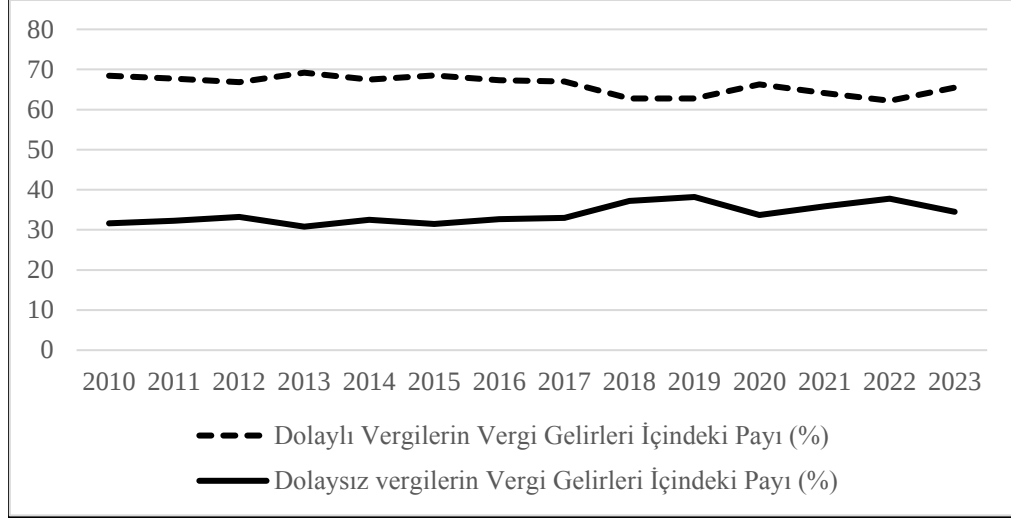
Vergiler ve Gelir Dağılımı

Kamu gelirleri politikası çerçevesinde gelir adaletsizliğin giderilmesinde vergilerin önemli bir yeri vardır. Gelir dağılımı ekonomik yönden zayıf olanların aleyhine olduğu bir durumda, sosyal amaç gözetilerek vergilerin kullanılması gelirin istenilen düzeyde dağıtımını sağlayabilecektir. Bu bağlamda, vergilemede ödeme gücünün dikkate alınıp alınmaması, vergi oranları, vergilerin dolaylı veya dolaysız olma özelliği, vergi denetiminin etkinliği ve vergilerin yansıtılma olanakları, gelirin yeniden dağılımı üzerinde etkili olan unsurlardır (Demirgil, 2018: 120).

Dolaysız bir vergi türü olan gelir vergisinin tarifesi genellikle artan oranlıdır. Bu yönüyle düşük gelire sahip kişiler daha az vergi öderlerken, gelir düzeyi yüksek kişiler ise daha yüksek oranda vergi öderler. Dolayısıyla gelir vergisinin artan oranlı bir yapıya sahip olması gelirin yeniden dağıtılması ve sosyal adaletin sağlanması açısından önemlidir. Yüksek gelirli kesime artan oranlı vergi tarifesi uygulamasıyla elde edilecek gelir, düşük gelirli kesime transfer edilmesiyle gelirin yeniden dağıtılması sağlanabilecektir (Teyyare ve Sayaner, 2018: 313).

Genellikle artan oranlı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının artması, vergi sisteminin gelir dağılımını düzeltmede etkin bir rolünün olduğunu gösterir (Ekici, 2009: 211). Bu bağlamda, Şekil 1’den görüldüğü gibi Türkiye’de 2010 yılında %31,6 olan dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yıllar itibarıyla günümüze az bir miktar yükselme

ile 2023 yılında %34,5 oranına yükselmiştir. Dolaysız vergi payında istenilen düzeyde artış olmaması bu vergilerin gelir dağılımını iyileştirici etkisini zayıflatmaktadır.

Şekil 1. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Kaynak: T.C.Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri (<https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, (Erişim Tarihi: 30.01.2025)).

Türkiye’de gelire bağlı olarak vergi dilimlerindeki genişlemenin enflasyon oranının altında kalması ve vergi dilimleri sayısının azlığı bağlamında enflasyon nedeniyle nominal gelirdeki artışlar daha fazla ücretli kesimi gelir tarifesinin üst basamağına kaydırmasına ve bu durum ücretli kesimin ödeyeceği vergi miktarını artırmasına neden olmaktadır (Özbilen, 1997: 160). Dolayısıyla, enflasyon oranlarında artış daha çok gelir seviyesi düşük olanları olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz durumun engellenebilmesi, vergi dilimlerinin en az enflasyon oranında artırılmasına ve en düşük gelire sahip olanlar için uygulanan vergi diliminin düşürülmesine bağlı olacaktır (Uzunyılmaz, 2019: 84).

Gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de gelirin adil dağılımını gerçekleşmesi zor görünmektedir. Çünkü, 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu Ar-Ge indirimi, yatırım indirimi istisnası ve indirimli kurumlar vergisi uygulamaları muafiyet ve istisnalar bağlamında önemli teşvikler sağlamaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, www.gib.gov.tr, 25.01.2025). Bu teşvikler çerçevesinde vergideki muafiyet ve istisnaların olması, vergi tahsilatını zorlaştıran ve dolayısıyla gelir dağılımının iyileştirilmesini engelleyen bir durumdur. Ayrıca bu teşviklerin yüksek meblağlı yatırımlara uygulanması bu türden yatırım yapacak kesimin zaten geliri yüksek olduğundan, bu kesimin gelirini düşük gelirli kesimin aleyhine iyileştirmektedir. Bunun dışında, girişimciler arasında teşviklerden yararlanamayan bir kesimin de olması, gelir dağılımını bu teşviklerden yararlanamayanların aleyhine bozmaktadır.

Dolaysız vergilerin toplam vergiler içindeki payının düşük olması gelir dağılımını iyileştirme beklentisini nasıl karşılamıyorsa aynı durum dolaylı vergiler içinde geçerlidir. Dolaylı vergiler, azalan oranlı bir yapıya sahiptir. Çünkü kişilerin gelir durumundan bağımsız olarak herkesten aynı oranda vergi alınmaktadır. Bu durum gelir eşitsizliğini artırıcı bir unsurdur (Maina, 2017: 67). Daha net bir ifadeyle dolaylı vergiler, oransal olarak alt gelir gruplarının harcama oranları daha yüksek olduğundan bu gelir grubunun vergi yükünü ağırlaştırarak, alt gelir grubu ile üst gelir grubu arasında oluşan gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır (Özden vd., 2023: 87). Türkiye’de toplanan vergilerin önemli bir bölümü dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye’de 2010 yılında dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %68,4 iken bu oran 2023 yılına gelindiğinde %65,5 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 1’den anlaşılabacağı üzere toplanan vergilerin önemli kısmının dolaylı vergilerden daha az bir kısmının dolaysız vergilerden oluşması gelirin adil dağılımının gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır.

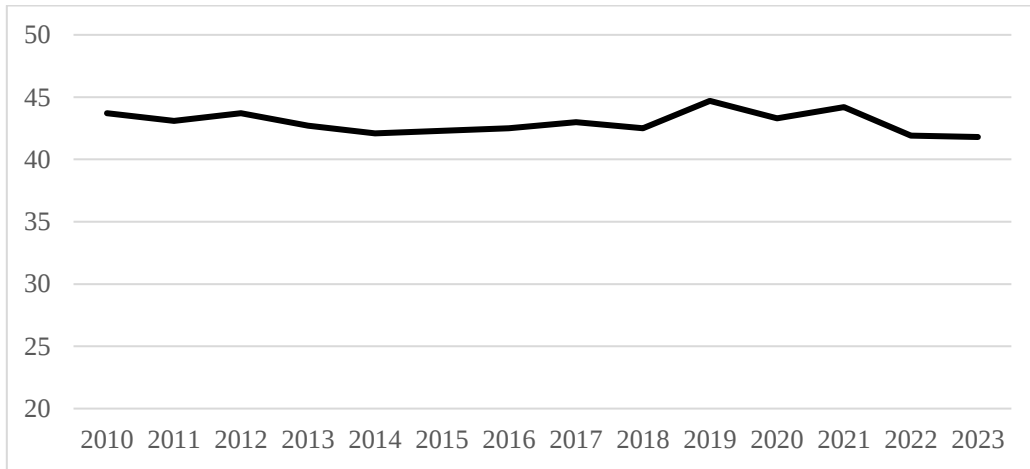
Dolaylı vergilerin en yaygın örneğini KDV oluşturmaktadır. KDV sabit oranlı bir vergi olup, tersine oranlı bir yapıya sahiptir. Yani gelirin artmış olması verginin payını düşürmektedir. Dolayısıyla bu durumdan en çok olumsuz etkilenen gruplar alt ve orta gelir gruplarıdır. KDV’nin objektif nitelikte olması yani bireylerin ödeme gücünü dikkate almaması sebebiyle vergilemede adalet ilkesi ile çatışmaktadır. Türkiye’de 2023 yılı itibarıyla KDV’nin toplam vergi gelirleri içindeki payı yaklaşık %40 civarındadır. Bu oran çok yüksektir. Bu durum, özellikle gelirlerin önemli bir bölümünü zorunlu tüketim harcamalarına ayıran düşük gelirli kesimin harcamalar için ödedikleri KDV tutarını artırırken, yüksek gelirli olanların ise ödedikleri KDV tutarını düşürmektedir. Vergi adaletini zedeleyen bu durum hiç şüphesiz gelir dağılımı eşitsizliğini de artıran bir faktördür.

Transfer Harcamaları ve Gelir Dağılımı

Günümüzde devlet, daha aktif olarak ekonomik ve sosyal hayata müdahale ederek uyguladığı kamu harcama politikaları ile yoksul olan vatandaşlara doğrudan doğruya tamamen karşılıksız olarak mal ve hizmet sunarak veya sosyal transferler yoluyla bu kesimin gelir düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Nitekim, sosyal devlet anlayışına sahip ülkelerde transfer harcama politikalarının çok yaygın bir şekilde uygulandığı görülmektedir (Yüce, 2002: 24). Transfer harcamaları içerisinde özellikle sosyal refah harcamaları ile birlikte eğitim ve sağlık gibi beşerî sermayeye yönelik yapılan harcamalara önem verilmesi gelir dağılımını pozitif olarak etkileyecektir (Martinez-Vazquez vd., 2012: 105).

Türkiye’de kamu harcamaları içerisinde yer alan transfer harcamalarının gelir düzeyi düşük olan kesimin gelirini artırmak yoluyla geliri yeniden dağıtımını sağlama konusunda önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu kapsamda, transfer harcamaları içerisinde yer alan cari transferler gelir adaletsizliğinin azaltılmasında daha ön plandadır. Cari transfer harcamaları, üretici ve tüketicilere mal, hizmet veya faktör karşılığı olmaksızın yapılan harcamalar olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede cari transfer harcamalarına, öğrencilere, işsizlere ve düşük gelirlilere ödenen tutarlar, kamu borç faizleri, vergi iadeleri, iktisadi amaçlı üreticilere verilen yardımlar ve devletin mahalli idarelere yaptığı yardımlar örnek gösterilebilir (Ersin ve Kırca, 2024:888).

Şekil 2’de Türkiye’de cari transfer harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payını göstermektedir. Cari transfer harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı 2010 yılında %43,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 2018 yılına kadar %42-43’ler seviyesinde neredeyse sabit kaldığını, 2019 yılında bir miktar yükselerek %44,7’ye ulaştığını görmekteyiz. 2019 yılından sonra ise cari transfer harcamalarının payı kademeli olarak düşmüş ve 2023 yılı itibariyle %41,8 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2. Cari Transfer Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%)

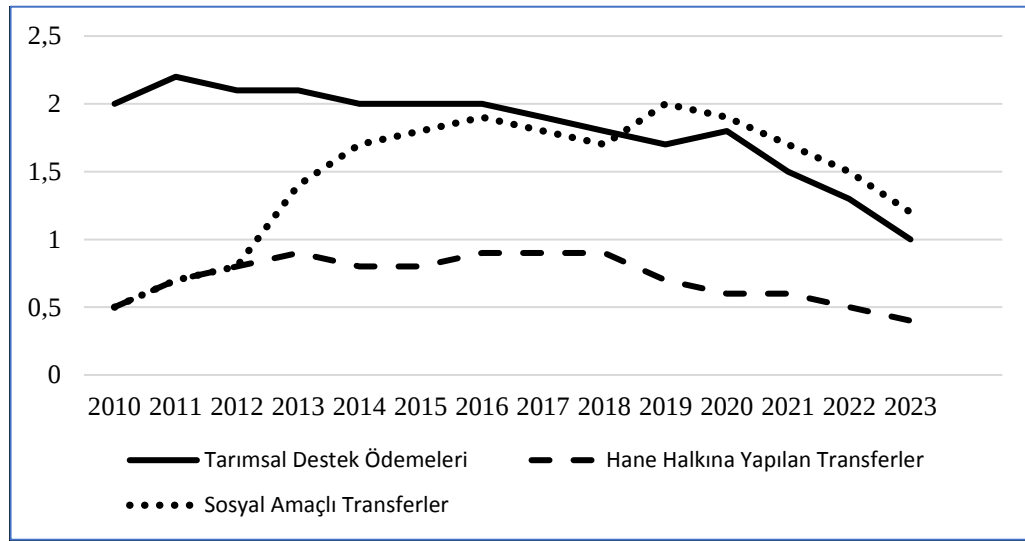
Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri (<https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>), (Erişim Tarihi: 30.01.2025).

Türkiye’de cari transfer harcamaları içerisinde gelir eşitsizliğinin azaltılmasına önemli katkı sağlayacak harcama çeşitlerini, hane halkına yapılan transferleri, sosyal amaçlı yapılan transferleri ve tarımsal destekleme ödemelerini sayabiliriz. Hane halkına karşılıksız ödenen eğitim, sağlık, barınma, yiyecek ve öğrencilere verilen burs ve harçlıklar, hane halkı transferleri içerisinde değerlendirilmektedir. Sosyal amaçlı harcamaları kapsamına ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na yapılan yardımlar, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz olup 65 yaşını

doldurmuş Türk vatandaşlarına bağlanan aylıklar, korunmaya, bakıma, yardıma muhtaç aile, özürlü ve diğer kişiler için yapılan yardımlar, vatani hizmet aylıkları, şehit dul yetimlerle muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlar girmektedir (<http://www.sbb.gov.tr>, 25.01.2025).

Gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından devlet tarafından yapılan bu tür transfer harcamalarının rolü büyüktür. Şekil 3’de kamu transfer harcama çeşitlerinin bütçe içerisindeki payları gösterilmektedir. Bu harcama türlerinden çiftçilere yapılan tarımsal destek ödemelerinin gerçekleşen bütçe içerisindeki payının 2011 yılından sonra kademeli olarak düştüğü görülmektedir. Bu oran 2011 yılında %2,2 iken, 2023 yılında %1’e gerilemiştir. Öte yandan sosyal amaçlı transfer harcamalarının bütçe içindeki payı ise 2012 yılından itibaren hızlı bir artış göstermiş, bu harcamaların payı 2019 yılına gelindiğinde %2’ye kadar yükselmesine rağmen, 2019 yılından sonra bu harcamaların oranı da yıllar itibarıyla düşerek 2023 yılında %1,2’ye gerilemiştir. Şekil 3’den görüldüğü gibi hane halkına yapılan transfer harcamalarında olduğu gibi sosyal amaçlı transfer harcamalarının da bütçe içerisindeki payında da son yıllarda bir azalmanın olduğu görülmektedir. 2010 yılında %0,5 olan bu harcamaların bütçe içerisindeki payı 2013’de %0,9’a yükselmiştir. 2013 ile 2018 yılları arasında %9’lar civarında sabitlenen bu harcamaların oranı 2018 yılından itibaren azalarak 2023 yılında %0,4 seviyesine düşmüştür.

Özetle, özellikle son yıllarda cari transfer harcamalarının bütçe içerisinde oranlarında bir azalışın olması, bu harcamaların gelir dağılımını iyileştirmesine pek katkı sağlamayacağı hatta bozucu etkilerinin olabileceği izlenimini vermektedir.

Şekil 3. Cari Transfer Harcama Türlerinin Gerçekleşen Bütçe İçerisindeki Payları (%)

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporları. <https://www.sbb.gov.tr/butce-merkezi-yonetim-butce-gerceklesmeleri-ve-beklentiler-raporlari/>, (Erişim Tarihi: 30.01.2025).

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Maliye politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen gerek Türkiye gerekse diğer ülkeler bağlamında yapılmış birçok çalışmaya rastlamaktayız. Bu kısımda konu ile ilgili bazı çalışmaların özet literatürüne yer verilmektedir.

Oboh and Eromonsele (2018), vergilemenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini Nijerya ülkesi için incelemişlerdir. 1980-2014 dönemini inceledikleri çalışmada ekonometrik yöntem olarak hata düzeltme modelini kullandıkları çalışmanın sonucunda dolaylı vergilerin gelir eşitsizliğini artırdığına ilişkin sonuçlara ulaşmışlardır.

Martinez, Vulović and Dodson (2012) vergi ve kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini panel veri metodu ile incelemişlerdir. 1970-2009 yılları arası 150 ülkeyi kapsayan çalışmalarında artan oranlı kişisel gelir ve kurumlar vergisinin gelir eşitsizliğini azalttığı ve sosyal refah, eğitim, sağlık ve konuta yönelik kamu harcamalarındaki artışın da gelir dağılımını pozitif etkilediğine ilişkin sonuçlara ulaşmışlardır.

Maina (2017) tarafından Kenya için 1970-2014 yılları arasında OLS tekniği kullanılarak yapılan çalışmada tüketim vergilerinin Gini katsayısını istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde etkileyerek, gelir eşitsizliğini artırdığına ilişkin sonuçlara ulaşmıştır.

Akşehirli (2024) çalışmasında Türkiye’de dolaysız ve dolaylı vergilerin Gini katsayısı ile olan ilişkisini incelemiştir. Dolaysız vergileri temsilen mülkiyet üzerinden alınan vergileri, dolaylı vergileri temsilen uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler kullanılmıştır. 2006-2023 dönemini içeren çalışmada, analiz yöntemi olarak Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları hem dolaysız hem de dolaylı vergilerden gelir dağılımına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir.

Tunçer ve Demirtaş (2021) tarafından 2000-2014 dönemi 36 OECD üye ülkesi için Panel Veri Yöntemi kullanılarak yapılan çalışmada, değişkenler olarak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve Gini katsayısı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımını iyileştirdiği, harcamalar üzerinden alınan vergilerin ise gelir dağılımını bozduğuna ilişkin bulgulara erişmişlerdir.

Hayrulloğlu ve Tüzün (2020) Türkiye dahil seçilmiş OECD ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma 2002-2019 dönemini kapsamakta olup ekonometrik yöntem olarak Panel ARDL modelini kullanılmıştır. Ampirik bulgular, milli gelir içinde vergi gelirlerinin artmasının gelir dağılımını iyileştirdiği yönünde çıkmıştır.

Kanca ve Bayrak (2019) dolaylı ve dolaysız vergilerin gelir dağılımını etkileyip etkilemediğini Türkiye'nin de içinde bulunduğu OECD üyesi 36 ülke için panel veri analiz yöntemiyle test etmişlerdir. 1990-2017 dönemini kapsayan analiz sonuçlarına göre, dolaylı ve dolaysız vergilerdeki artışın gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır

Türkyılmaz ve Kahraman (2022) Türkiye'de vergilerdeki değişikliğin gelir dağılımını nasıl etkilediğini ARDL sınır yöntemi ile incelemişlerdir. 1980-2018 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada, mal ve hizmet vergilerinin GSYİH'e oranındaki artışın kısa vadede Gini endeksinde bir artışa, uzun vadede ise azaltıcı etkiye neden olduğu görülürken, vergi gelirinin GSYİH'e oranındaki artış ise kısa vadede Gini endeksini düşürmüş, uzun dönemde Gini endeksini artırmıştır. Ayrıca, kurumlar vergisinin GSYİH'e oranındaki artışın uzun dönemde gelir dağılımını bozduğuna ilişkin bulgulara erişilmiştir.

Demirgil (2018) tarafından 1980-2014 dönemi Türkiye üzerine yapılan çalışmasında vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi ampirik olarak incelenmiştir. Değişkenler olarak gini katsayısı, dolaysız ve dolaylı vergilerinin kullanıldığı çalışmada, ekonometrik yöntem olarak ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Test sonuçlarına göre, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu göstermiş olup, dolaylı vergi oranındaki %1'lik bir artışın Gini katsayısını %0,10 oranında artırdığı, dolaysız vergi oranındaki %1'lik bir artışın ise Gini katsayısını %0,05 oranında azalttığına ilişkin bulgulara erişilmiştir. Yani bu sonuçlar, dolaysız vergilerdeki artışın gelir dağılımını düzelttiğini, buna karşılık, dolaylı vergilerdeki artışın ise gelir dağılımını bozduğunu göstermektedir.

Karabulut (2020) çalışmasında dolaylı vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini Türkiye bağlamında incelemiştir. ARDL sınır testi yönteminin kullanıldığı çalışma sonucunda incelenen 1990-2017 döneminde dolaylı vergilerin gelir dağılımını negatif olarak etkilediğini ampirik olarak tespit etmiştir.

Işık ve Öksüz (2022) tarafından yapılan çalışmada transfer harcamalarının bir türü olan cari transferler ile gelir dağılımı arasındaki ilişki Türkiye için 1990-2021 dönemi verileri kullanılarak Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan ekonometrik analizler neticesinde cari transferlerle gelir dağılımı arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Akdeniz (2020) transfer harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Türkiye bağlamında analiz etmiştir. Analiz tekniği olarak Johansen Eşbütünleşme testinin kullanıldığı çalışma 1988-2018 dönemi için yapılmıştır. Test sonuçları, transfer harcamalarındaki bir

birimlik artışın Gini katsayısını 0,05 birim azalttığını yani transfer harcamalarının gelir dağılımını iyileştirdiğini göstermiştir.

Dayar ve Akıncı (2020) Türkiye’de 1987-2016 dönemi kamu sosyal transfer harcamalarının kişisel gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre kamu sosyal transfer harcamaları ile kişisel gelir dağılımı adaletinin göstergesi olan Gini katsayısı arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisini tespit eden yazarlar, kamu sosyal transfer harcamalarının %1 artması durumunda Gini katsayısının % 0.505 oranında azaldığına ilişkin sonuçlara ulaşmışlardır.

İlgün (2015) çalışmasında kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini 17 OECD ülkesi için test etmiştir. Analiz 1995-2012 yılları arasını kapsamakta olup, ekonometrik yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları, kamu sosyal harcamalarının GSYİH içerisinde payının artmasının gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılmasına katkı sağladığını göstermiştir.

Polat (2020) tarafından yapılan çalışmada sosyal amaçlı transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisi, 36 OECD ülkesinin 1996-2018 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Panel regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada bağımlı değişken olarak; GINI katsayısı, bağımsız değişken olarak hane halkına yönelik transfer ödemelerinin milli gelire oranı verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre; OECD ülkelerinde, 1996-2018 döneminde hane halkına yönelik gerçekleştirilen transfer ödemeleri gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmıştır.

Ataer (2021) vergi gelirleri ile kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini OECD ülkeleri bağlamında panel zaman serisi yöntemiyle 1987-2017 dönemi için analiz etmiştir. Analiz sonuçları toplam vergi gelirlerinin ve dolaysız vergi gelirlerinin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu, dolaylı vergilerdeki artışın ise gelir dağılımını iyileştirdiğini göstermiştir. Kamu harcamaları yönünden elde edilen sonuçlar hem toplam kamu harcamalarının hem de eğitim, sağlık, sosyal koruma ve toplam sosyal harcamalarının, gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığını göstermiştir.

Şahbaz vd., (2017) çalışmalarında hane halkına yapılan sosyal yardımların ve işsizlik harcamalarının gelir adaletsizliği üzerindeki etkilerini 20 OECD ülkesi için incelemişlerdir. 1995-2013 dönemini kapsayan çalışmaları ekonometrik yöntem olarak Panel Eşbütünleşme analizini kullanmışlardır. Yazarlar, hane halkına yönelik yapılan sosyal yardım ve işsizlik harcamalarının gelir adaletsizliğini azalttığına ilişkin bulgulara erişmişlerdir.

Tayyar (2011) Türkiye’de makroekonomik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini 1980-2009 dönemi için regresyon analizleri kullanarak test etmiştir. 9 adet açıklayıcı değişkenin kullanıldığı çalışmada, değişkenler olarak maliye politikası araçlarından dolaylı vergiler ve kamu harcamalarına da yer verilmiştir. Sonuçlar, dolaylı vergilerin gelir dağılımını etkilemediğini gösterirken, kamu harcamalarının ise gelir adaletsizliğini azalttığına ilişkin bulgulara erişilmiştir.

MODEL VE VERİ SETİ

Bu çalışmada Türkiye’de kamu transfer harcamaları ile vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin araştırılmasında aşağıda yer alan tam logaritmik model kullanılmıştır.

$$GINI_t = \alpha_0 + \alpha_1 TRHAR_t + \alpha_2 DOLV_t + \alpha_3 DSIZV_t + u_t \quad (1)$$

Burada *GINI* gelir eşitsizliğini temsilen kullanılan Gini katsayısını, *TRHAR* kamu cari transfer harcamalarının GSYİH içindeki payını, *DOLV* dolaylı vergilerin GSYİH içindeki payını, *DSIZV* dolaysız vergilerin GSYİH içindeki payını ve *u* hata terimini göstermektedir.

Değişkenlere ilişkin veriler 1999-2023 dönemini kapsayan yıllık verilerden oluşmaktadır. GINI göstergesi verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından, kamu cari transfer harcamaları ile vergi oranlarına ilişkin veriler ise T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının ilgili web sitesinden elde edilmişlerdir.

Değişkenlerin zaman içerisinde gösterdiği değişimler logaritmik olarak Şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4. Değişkenlerin Zaman İçerisinde İzlediği Yol

EKONOMETRİK YÖNTEM

Birim Kök Analizi

Değişkenlerin durağanlık özellikleri Dickey-Fuller (1981) tarafından geliştirilen Genişletilmiş Dickey-Fuller ve Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen Phillips-Perron (PP) testiyle incelenmiştir. Değişkenlerin gecikme uzunluklarının belirlenmesinde Schwarz Bilgi Kriteri (SC) kullanılmıştır.

Birim kök test sonuçları aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzy/ Birinci Fark	ADF Test istatistiği		PP Test istatistiği		Sonuç
		Sabitli	Sabitli/ Trendli	Sabitli	Sabitli/ Trendli	
GINI	Düzy	-3.966***	-3.922**	-3.944***	-3.814**	I(0)
	Birinci Fark	-5.010***	-4.974***	-9.687***	-10.310***	
TRHAR	Düzy	-1.736	-2.591	-1.737	-2.469	I(1)
	Birinci Fark	-4.075***	-3.887**	-3.943***	-3.657**	
DOLV	Düzy	-3.772***	-3.860**	-3.772***	-3.906***	I(0)
	Birinci Fark	-4.624***	-4.901***	-6.218***	-9.124***	
DSIZV	Düzy	-2.526	-2.137	-2.523	-1.891	I(1)
	Birinci Fark	-5.561***	-6.027***	-5.561***	-6.565***	

***, ** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Yukarı tablodaki birim kök test sonuçlarına göre, *TRHAR* ve *DSIZVER* değişkenleri düzeyde durağan olmadıkları, birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri dolayısıyla bu serilerin bütünleşme derecesi I(1)’dir. *GINI* ve *DOLV* serilerinin ise düzeyde durağan olduğu, yani bütünleşme derecesinin I(0) olduğu görülmektedir.

Eşbütünleşme Analizi

Uygulanan birim kök testlerinin sonuçlarına göre, değişkenlerin bütünleşme derecelerinin aynı olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç dikkate alındığında, gerek Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen Engle-Granger eşbütünleşme yaklaşımının gerekse daha sonra Johansen (1988) ve Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen Johansen eşbütünleşme yaklaşımının uygulanması söz konusu değildir.

Pesaran ve Shin (1998) ve Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi (bounds test) yaklaşımı bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Bu yeni yöntem ARDL (Autoregressive Distributed Lag) yaklaşımı olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda, serilerin hangi düzeyde durağan olduklarına (I(0) ve I(1)) bakılmaksızın seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi araştırılabilmektedir. Ayrıca sınır testi yaklaşımı, düşük sayıda gözlemi içeren verilerle de sağlıklı sonuçlar vermektedir (Narayan, Narayan, 2005: 429).

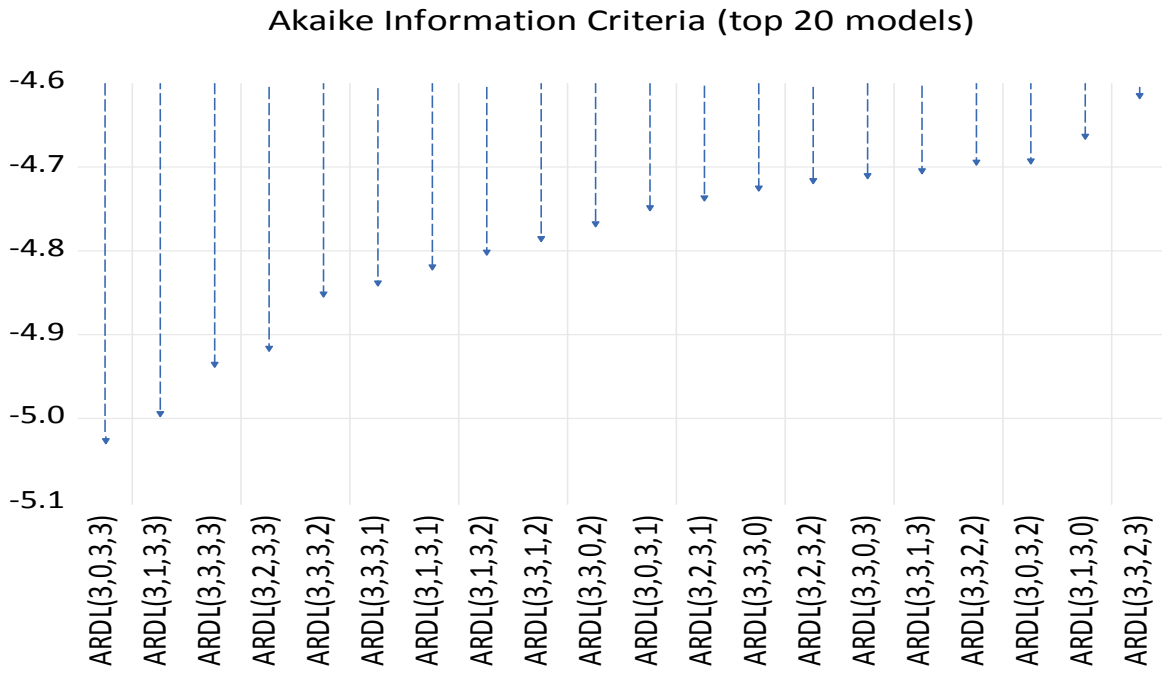
Bu çalışmada üç bağımsız değişkene ilişkin Model 1 çerçevesinde sınır testi için kurulan ARDL modeli aşağıdaki biçimde gösterilmektedir.

$$\begin{aligned} \Delta GINI_t = & a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} \Delta GINI_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{2i} \Delta TRHAR_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{3i} \Delta DOLV_{t-i} \\ & + \sum_{i=0}^m a_{4i} \Delta DSIZV_{t-i} + a_5 GINI_{t-1} + a_6 TRHAR_{t-1} + a_7 DOLV_{t-1} + a_8 DSIZV_{t-1} + u_t \end{aligned} \quad (2)$$

Yukarıdaki denklemde yer alan Δ , fark operatörünü, m gecikme uzunluklarını temsil etmektedir. Modelde eşbütünleşme ilişkisi ($H_0: \alpha_5 = \alpha_6 = \alpha_7 = \alpha_8 = 0$) hipotezinin test edilmesine dayanmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmeleri için hesaplanan F istatistik değeri, Pesaran vd., (2001) çalışmasında verilen alt ve üst kritik değerlerle karşılaştırılır. Hesaplanan F istatistiği üst kritik değer üzerindeyse seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğuna, alt değerin altında kalmasında ise eşbütünleşme ilişkisinin olmadığına karar verilmektedir. Hesaplanan F istatistiğinin alt ve üst kritik değerlerin arasına düştüğü durumda ise, kesin bir yorum yapılamamakta, bu durumda diğer eşbütünleşme testlerine başvurulması zorunluluğu doğmaktadır.

ARDL sınır testi yönteminin uygulanması sırasında yukarıda denklemde yer alan gecikme uzunluklarının belirlenmesi gerekir. Bu işlemde ADF birim kök testinde olduğu gibi genelde Akaike Bilgi Kriteri (AIC) veya Schwarz Bilgi Kriteri (SC) kritik değerlerden yararlanılır ve en küçük kritik değeri sağlayan gecikme uzunluğu modelin gecikme uzunluğu olarak belirlenir. Ancak, burada seçilen kritik değerin en küçük olduğu gecikme uzunluğu ile belirlenen modelde otokorelasyon problemi varsa, bu durumda ikinci en küçük değere sahip gecikme uzunluğu seçilir, eğer otokorelasyon problemi hala devam ediyorsa bu problem ortadan kaldırılana kadar bu işleme devam edilir. Dolayısıyla, ARDL modelinin sağlıklı sonuç vermesi için hata terimleri arasında ardışık bağımlılık probleminin olmaması gerekmektedir.

Bu çalışmada optimal gecikme uzunluğunun seçiminde AIC kullanılmıştır. Maksimum gecikme uzunluğunun üç olduğu farklı ARDL modelleri değerlendirilmiş ve bu modeller içerisinde en düşük AIC değerini veren ARDL (3,0,3,3) en optimal model olarak seçilmiştir. Şekil 5 en düşük AIC değerine sahip en iyi 20 modeli göstermektedir. Modelin hata teriminde otokorelasyonun varlığını araştırmak için LM testi yapılmış ve test sonucunda bu soruna rastlanılmamıştır.

Şekil 5. Optimal Model Seçimi

(2) numaralı denklemin uygun gecikme sayıları belirlendikten sonra seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi sınır testi yaklaşımıyla araştırılmıştır. Sınır testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistiği	Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler		
			I(0) Alt Sınır	I(1) Üst Sınır
3	15.208	%1	5.333	7.063
		%5	3.710	5.018
		%10	3.008	4.150

k, (2) numaralı denklemdaki bağımsız değişken sayısıdır.

Tabloda hesaplanan F istatistik değeri %1 anlamlılık seviyesi olan I(1) kritik değerinin üstünde yer aldığı için değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle modelimizde dört değişken arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu görülmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi mevcut olduğundan uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek için ARDL modeli kurulabilecektir.

Uzun Dönem İlişkisi

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini veren ARDL modeli aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$GINI_t = a_0 + \sum_{i=1}^m a_{1i} GINI_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{2i} TRHAR_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{3i} DOLV_{t-i} + \sum_{i=0}^m a_{4i} DSIZV_{t-i} + u_t \quad (3)$$

Tahmin edilen ARDL (3,0,3,3) modeline ilişkin uzun döneme ilişkin tahminler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: ARDL Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
GINI(-1)	-1.035216	-4.463144	0.0016***
GINI(-2)	-0.812285	-4.241034	0.0022***
GINI(-3)	-0.507395	-3.269731	0.0097***
TRHAR	-0.037432	-0.395965	0.7014
DOLV	0.514433	3.997053	0.0031***
DOLV(-1)	-0.210002	-1.825233	0.1013*
DOLV(-2)	-0.136575	-1.370987	0.2036
DOLV(-3)	0.305718	2.175470	0.0576**
DSIZV	1.057538	4.706991	0.0011***
DSIZV(-1)	0.211721	1.588830	0.1466
DSIZV(-2)	-0.066487	-0.517801	0.6171
DSIZV(-3)	0.387710	3.352778	0.0085***
C	-6.779275	-5.912567	0.0002***
Uzun Dönem Katsayıları			
TRHAR	-0.011157	-0.394625	0.6975
DOLV	0.141159	3.152635	0.0052***
DSIZV	0.474078	5.601344	0.0000***
Diagnostik Testler			
R ² = 0.873			
Düzeltilmiş R ² = 0.704			
F istatistiği = 5.175 (0.009)			
DW = 2.305			
Ramsey-Reset = 0.070 (0.796)			
Jarque-Bera = 0.372 (0.829)			
Breusch-Godfrey LM = 0.127 (0.882)			
Breusch-Pagan-Godfrey = 1.189 (0.405)			

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Parantez içindeki değerler olasılık değerini göstermektedir.

ARDL uzun dönem katsayıları incelendiğinde dolaysız ve dolaylı vergilerin *GINI* katsayısını %1 düzeyinde istatistiksel olarak pozitif etkilediği görülmektedir. Yani vergilerdeki bir artışın gelir dağılımını bozucu etkilere sahip olduğu söylenebilir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre her iki vergi türünün katsayıları şu şekilde yorumlanabilir: Dolaysız vergilerdeki (*DSIZV*) bir artış gelir eşitsizliğini %0.47 oranında, dolaylı vergilerdeki (*DOLV*) %1'lik bir artış ise %0.14 oranında artırmaktadır. Bu çerçevede ampirik bulgular Türkiye'de dolaysız vergilerin dolaylı vergilere göre gelir eşitsizliğini artırmada daha önemli bir faktör olduğunu açıklamaktadır. Vergiler dışında cari transfer harcamalarındaki (*TRHAR*) artışın gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde bir etkiye sahip olduğunu göstermesine karşın, katsayının istatistiksel değerinin anlamlı olması, gelir adaletinin sağlanmasında bu harcamaların etkin olmadığını göstermektedir.

Modele uygulanan diagnostik testler, tahminlerde herhangi bir ekonometrik sorun olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede modelde otokorelasyon (Breusch-Godfrey LM testi) ve değişen varyans (Breusch-Pagan-Godfrey testi) bulunmadığı, hata terimlerinin normal dağıldığı (Jarque-Bera testi) ve modelin fonksiyonel formunda bir hata olmadığı (Ramsey reset testi) görülmektedir.

Kısa Dönem İlişkisi

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisi ARDL yaklaşımına dayalı bir hata düzeltme modeli ile araştırılmıştır. Bu model aşağıda görülmektedir.

$$\Delta GINI_t = \alpha_0 + ECM_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta GINI_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta TRHAR_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta DOLV_{t-i} \quad (4)$$

$$+ \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta DSIZV_{t-i} + u_t$$

Buradaki ECM_{t-1} değişkeni Tablo 3'te verilen uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. Bu değişkenin katsayısı kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini gösterir. Bu katsayının işaretinin negatif ve anlamlı olması beklenir.

(4) numaralı modeldeki gecikme uzunlukları da AIC vasıtasıyla ve uzun dönem ilişkisinin araştırılması sırasında kullanılan yöntemle belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunluğunun yine 3 olarak alındığı bu işlem sonucunda kısa dönem ilişkisinin ARDL (3,1,3,3) modeli ile araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Modelin kısa dönem tahmin sonuçları Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: ARDL Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık
$\Delta GINI(-1)$	-1.025838	-5.912694	0.0010***
$\Delta GINI(-2)$	-0.764679	-4.610066	0.0037***
$\Delta GINI(-3)$	-0.544519	-3.248129	0.0175**
$\Delta TRHAR$	0.011653	0.104752	0.9200
$\Delta TRHAR(-1)$	-0.035558	-0.415278	0.6924
$\Delta DOLV$	0.484659	3.110905	0.0208**
$\Delta DOLV(-1)$	-0.196879	-1.434427	0.2014
$\Delta DOLV(-2)$	-0.141438	-1.167270	0.2874
$\Delta DOLV(-3)$	0.258685	2.106273	0.0798*
$\Delta DSIZV$	0.998975	4.126838	0.0062***
$\Delta DSIZV(-1)$	0.180254	1.322129	0.2343
$\Delta DSIZV(-2)$	-0.080493	-0.538880	0.6094
$\Delta DSIZV(-3)$	0.374782	3.624414	0.0110**
C	-0.000371	-0.068303	0.9478
ECM(-1)	-1.074541	-2.237368	0.0666*
Diagnostik Testler			
$R^2 = 0.924$			
Düzeltilmiş $R^2 = 0.746$			
F istatistiği = 5.212 (0.025)			
DW = 2.045			
Ramsey-Reset = 5.224 (0.071)			
Jarque-Bera = 0.431 (0.806)			
Breusch-Godfrey LM = 0.143 (0.870)			
Breusch-Pagan-Godfrey = 1.181 (0.444)			

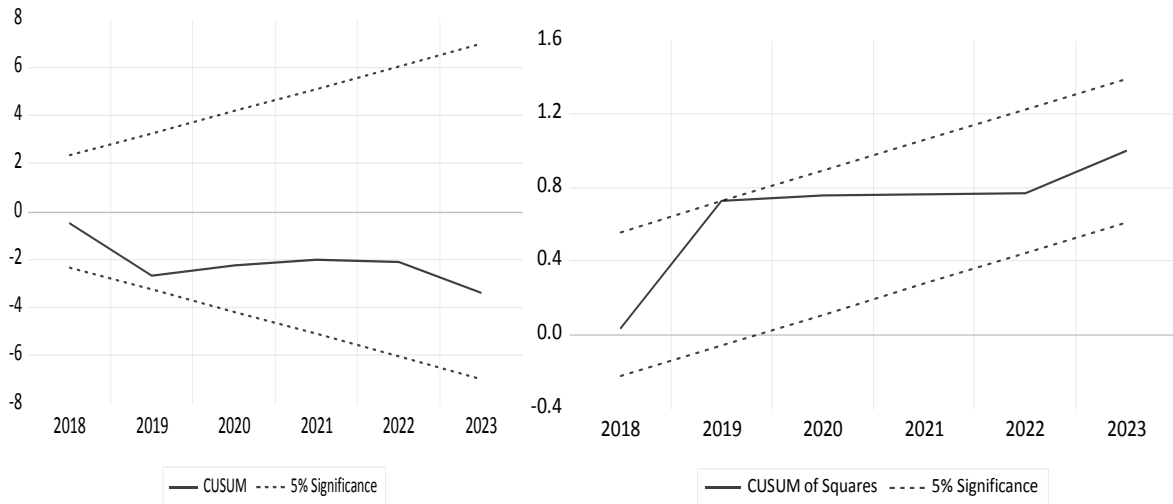
***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.
Parantez içindeki değerler olasılık değerleri göstermektedir.

Tablodan kısa dönemde cari transfer harcamalarının uzun dönemde olduğu gibi *GINI* üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan hem dolaylı hem de dolaysız vergilerin cari dönem ile birlikte bu vergilerin üç döneme ilişkin gecikmeleri ise *GINI* değeri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkiye sahiptir. Yani uzun dönem katsayılarına uyumlu olarak kısa dönemde de vergiler gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.

Modelde hata düzeltme katsayısı ($ECM(-1)$) beklendiği doğrultuda negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç incelenen dönemde dengeden herhangi bir sapmanın, gelecek dönemde düzeltileceğini göstermektedir. Modelimizde hata düzeltme katsayısının -1.074541 olarak bulunması, kısa dönemde oluşabilecek bir şokun bir sonraki dönemde yüzde 100 gibi çok hızlı bir şekilde düzeltileceği anlamına gelmektedir.

ARDL modelinde yapısal kırılmayı incelemek diğer bir ifadeyle modelin kararlılığını test etmek amacıyla Brown vd., (1975) tarafından önerilen CUSUM ve CUSUMSQ testlerine yer verilmektedir. Hata terimlerine ilişkin olarak gösterilen CUSUM test istatistiklerinden elde edilen eğri, yüzde 5 anlamlılığı gösteren kritik sınır arasındaysa, tahmin edilen katsayıların uzun dönemde istikrarlı olduğu ifade edilmektedir.

Şekil 6'dan görüldüğü gibi ARDL modeline ilişkin CUSUM ve CUSUM of Squares istatistikleri %5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırlar içerisinde kaldığı için uzun dönemde ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 6. CUSUM ve CUSUMQ Test İstatistik Sonuçları

SONUÇ

Gelir dağılımında adaletsizlik Türkiye dahil pek çok dünya ülkesinin yaşadığı önemli problemlerden birisidir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi kamunun en önemli görevleri arasında olup, sosyal devlet olmanın da bir gereğidir. Kamu kesimi gelirin daha adil dağıtılması görevini genellikle maliye politikasının iki önemli aracı olan vergiler ve kamu harcamaları yoluyla yapmaktadır.

Bu çalışmada, 1999-2023 döneminde Türkiye’de vergilerin ve cari transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelenmiştir. Analizde gelir dağılımının göstergesi olarak Gini katsayısı, açıklayıcı değişkenler olarak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve cari transfer harcamaları kullanılmıştır. Uzun dönem tahmin sonuçlarına göre dolaylı vergilerdeki %1’lik bir artış Gini katsayısını %0.14 oranında artırdığı dolaysız vergilerdeki %1’lik bir artışın ise %0.47 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan cari transfer harcamalarının katsayısının negatif çıkması, bu harcamaların gelir dağılımını iyileştirici etkisi olduğunu açıklamasına rağmen, katsayının istatistiksel olarak anlamsız çıkması bu harcamaların gelir dağılımı üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermiştir.

Modelin tahmin sonuçları özellikle dolaysız vergilerin dolaylı vergilere göre gelir dağılımını etkileme gücünün daha yüksek olduğunu açıklamaktadır. Özellikle sabit gelirli olarak tanımladığımız ücretli kesimden kesilen vergilerin vergi gelirleri içindeki payının büyük olması nedeniyle üst gelir gruplarından daha yüksek alt gelir gruplarından ise daha az oranda bir vergilendirme sisteminin geliştirilmesi gelir dağılımı adaleti açısından önemli olacaktır. Kurumlar vergisinde ise çok sayıda teşvik ve muafiyetlere yer verilmesi, bu verginin gelir dağılımını iyileştirici etkisini zayıflatmaktadır. Bu yönüyle teşvik ve muafiyetler konusuna gelir dağılımı gözetilerek belli bir oranda sınırlama getirilmesi önemli olacaktır.

Türkiye’de harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi oranlarındaki bir azalma düşük gelirli kesimin daha yüksek bir harcanabilir gelir seviyesine ulaşmasını sağlaması yanında bu kesimin aleyhine gelişen gelir eşitsizliğinin giderilmesine önemli katkı sağlayacaktır. Öte yandan, transfer harcamalarından gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rolünün olması beklenirken, bunun gerçekleşmemesinin en önemli nedeni bu harcamaların istenilen nitelikte ve nicelikte olmamasıdır. Transfer harcamaları içerisinde yer alan sosyal yardımlarda son yıllarda gerileme yaşanması bunun en bariz örneğidir. Dolayısıyla kamu kesimi tarafından özellikle düşük gelire sahip gruplara yapılacak sosyal transfer harcamalarının nitelik ve nicelik

bakımından artırılması gelirin dağılımını iyileştirmesiyle birlikte toplumsal barışı da destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, T. (2020). *Sosyal Amaçlı Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: 1988-2018 Türkiye Örneği*, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın.
- Akşehirli, N. (2024). Vergiler ve Gelir Dağılımı Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 5(3): 401-420.
- Ataer, M. Y. (2021). *Vergi ve Kamu Harcama Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Brown, L., Durbin., J & Evans, J.M. (1975). Techniques for Testing the Constancy of Regression Relations over Time. *Journal of Royal Statistical Society*, 37: 149-163.
- Brown, R.L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for Testing the Constancy of Regression Relationships Over Time. *Journal of the Royal Statistical Society*, 37(2): 149-192.
- Dayar, H., & Akıncı, A. (2020). Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımına Etkisi. *Maliye Dergisi*, 179: 172-185.
- Demirgil, B. (2018). Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2): 118-131.
- Dickey, D., & Fuller, W.A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Econometrica*, 49(4): 1057-1072.
- Ekici, M. S. (2009). Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30): 200-223.
- Engle, R.F., & Granger, C.W.J. (1987). Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55 (2): 251-276.
- Ersin, İ., & Kırca, M. (2024). Türkiye’de Cari Transfer Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Kesirli Frekanslı Fourier ARDL Sınır Testi İle Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3): 887-905.

Gelir İdaresi Başkanlığı, <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat> (25.01.2025).

Hayrulloğlu, B., & Tüzün, O. (2020). The Effect of Taxes on Income Distribution: An Anaysis for Turkey and Other Selected OECD Countries, *Proceedings of the Third EBOR Conference*. Rome, Italy.

Işık, S., & Öksüz, M. (2022). Türkiye’de Cari Transfer Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi: Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Yaklaşımı. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 18(212): 1763-1788.

İlgün, M. F. (2015). Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4): 493-516.

Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3): 231-254.

Johansen, S., & Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Applications to The Demand for Money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2): 169–210.

Kanca, O.C., & Bayrak M. (2019). Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Belirleyiciliği: Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4): 1495-1514.

Karabulut, Ş. (2020). Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1): 92-100.

Maina, A.W. (2017). The Effect of Consumption Taxes on Poverty and Income Inequality in Kenya. *International Journal of Accounting and Taxation*, 5(2): 56-82.

Martinez-Vazquez, V., Vulović, V. & Moreno Dodson, B. (2012). The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries. *Review of Public Economics*, 200: 95-130.

Narayan, P.K., & Narayan, S. (2005). Estimating Income and Price elasticities of imports for Fiji in a Cointegration Framework. *Economic Modelling*, (22): 423-438.

Obboh, T., & Eromonsele, P.E. (2018). Taxation and Income Inequality in Nigeria. *NG- Journal of Social Development. An Open Access Journal*, 7(1): 63-72.

Özbilen, Ş. (1997). Vergi-Enflasyon İlişkisi. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 12(1): 157-171.

- Özden, B., Balseven, H., & Çelebi, F. (2023). Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, 70: 84-104.
- Pesaran, H., & Shin, Y. (1998). An Autoregressive Distributed-lag Modelling Approach to Cointegration Analysis. *Econometric Society Monographs*, 31: 371-413.
- Pesaran, H., Shin, Y., & Smith, R.J. (2001). Bound Testing Approaches to the Analysis of Long Run Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3) ss. 289-326.
- Phillips, P.C.B., & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, (75): 335-346.
- Polat, M.A. (2020). Sosyal Amaçlı Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi. *Business&Management Studies: An International Journal*, 8(4): 764-796.
- Şahbaz, A., Gömleksiz, M., & Kaleci, F. (2017). *Gelir Eşitsizliğini Azaltmaya Yönelik Kamu Politikaları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Örneği*, S. Koç, S. Yılmaz Genç ve K. Çolak, Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları, KÜV Yayınları, Kocaeli, 290-305.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI. *Strateji ve Bütçe Başkanlığı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporları*. <https://www.sbb.gov.tr/butce-merkezi-yonetim-butce-gerceklesmeleri-ve-beklentiler-raporlari/>, (Erişim Tarihi: 30.01.2025).
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI. *Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri* (<https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, (Erişim Tarihi: 30.01.2025).
- Tayyar, E. (2011). *Gelir Dağılımı ve Makroekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Teyyare, E. & Sayaner, K. (2018). Türkiye’de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 309-334.
- Tunçer, M. & Demirtaş, N. (2021). The Effect of Taxes on Income Distribution: Panel Data Analysis for OECD Countries. *Vergi Raporu* , 29(263): 241-25.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2024-53712> (Erişim Tarihi: 25.01.2025).

Yüce, M. (2002). Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı. *Bilgi*, 23: 1-38.

https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/AnalitikEkorehber_2019-2021.pdf (Erişim Tarihi: 25.01.2025).